

Ման
673

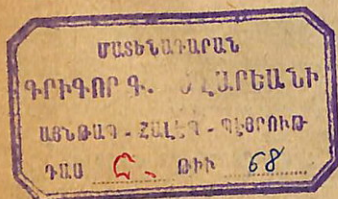
ԶԱՐԵՆՑ

ԳԻՐԲ ԶԱՆԱՊԱՐԻ

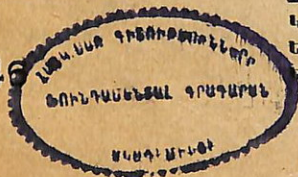
(ՀԱՏԸՆՏԻՐ)

ԵՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՑ

ԳԻՐԲ ԶԱՆԱՊԱՐԻ

1946

Ո՛ր, Ռիմագի՛, այս աշխարհում երբ
Զեն լինի ոգու տեղեր ու հոսեր—
Եր հնձե կեկի՛ն բազմաբեղուն բեբ,
Եւ կեկի՛ն, կեկի՛ն ուղիներում մեր,
Չրդի դիցուի՛ն մեզ կ'առաջնորդէ։—

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

Ինքնավստահ և հաստատ համոզումով ձևոնարկեցինք մեր մատենաչարի հրատարակութեան, որուն Ա. պրակը նուիրեցինք մեծանուն և օրուած բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեանի: Գրասէր հասարակութեան մատուցուած զատննութիւն կարճ ժամանակի մէջ սպառուած լաւագոյն գրականն է Սովետահայ գրականութեան նկատմամբ մեր ժողովուրդի ունեցած խոր գնահատումին: Անոր ծարաւը ունէր հայրենակարօտ գաղթականը իր մայր հայրենիքին խորհրդայնացման առաջին օրէն: Սովետահայ մեր բոլոր բանաստեղծներուն գրական ստեղծագործութեանց մէջ ակնյայտնի կերպով կը նշմարուին իսկական բանաստեղծի հարազատ դրոշմ, կենդանի ոճ և ճաշակի քաղցրութիւն:

Ներկայ պատմական նշանակելի օրերուն, արտասահմանի մէջ գտնուեցան մարդիկ որոնք իրաւ բանաստեղծութեան պիտակին տակ ջանացին հարուածել, անգոսնել ու արհամարհել Սովետական Հայաստանի 25 ամեայ գրական հարուստ ստեղծագործութիւնն ու անոր արժանաւոր մշակները: Այդ մտածումներով տագորուած մարդիկ՝ ինքնամոլութեամբ միայն իրենց շեռի փղոսկրէ աշտարակին մէջ և ճարտեստը արուեստին համար՝ նշանաբանը դրոշմած իրենց ճակտին՝ չընկնան ժողովուրդի այլադան խաւերու մէջ աղմկելով հրապարակը: Անոնք թափառեցան նաև գրական բոլոր պարբերականներու և հանդէսներու էջերուն վրայ հաստատելու համար իրենց տեսակէտին ճամարիւ, իրաւ և գեղեցիկ ըլլալը: Այդ խառնուածքով մարդիկ արհամարհեցին ընչազօրեկ մարդկութիւնը, և անհաղորդ մնացին անոր տառապանքի խորութեան, բազկերակի զարկին, յոյզերուն ու տենչերուն:

Արհամարհանք միայն ունինք ամէն անոնց հանդէպ որոնք գրական քննադատի յաւակնութեամբ կ'աշխատին արժէքազրկել Սովետական Հայաստանի գրականութիւնը որ ժողովուրդին ստեղծագործութիւնն է և կը պատկերէ դարերէ ի վեր շահագործող տարբերու զօնած հոգեբանութեան ենթակայ և զրկանքի ու տառապանքի զարհուրելի բովն անցած ժողովուրդին իրական կեանքը, ապրումներն ու ազատութեան ձգտումները: Ճշմարիտ և իրաւ քննադատութիւնը գրական երկի մը տգեղ և գեղեցիկ կողմերը հաւասարապէս յայտնաբերող ու արժէքները գնահատող արուեստ մը պէտք է ըլլայ:

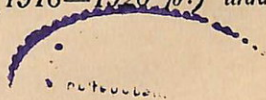
Ամերիկացի քաջածանօթ հեղինակ՝ Ուոլթըր Քոլթըն հանճարի յայտարար կը նկատէ քննադատը: Իսկ իրաւունք ունէր Լօկֆէյօ երբ կը գրէր ճանտարակոյս բարեմիտ էր քննադատութիւնը իր սկզբնական շրջանին, երբ երկի մը թերութիւններէն աւելի գեղեցիկութիւնները ի յայտ կը բերէր: Մարդոց կիրքն էր որ շարասիրտ դարձուց զայն:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԶԱՆԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

ՆՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՑ

Նղիշէ Զարենցը ծնուել է Կարսում, 1897 թուին, սովորել է այնտեղի ուսումնական դպրոցում: Տակաւին դեռ պատանի՝ մասնակցել է կամաւորական շարժումին: Առաջին անգամ տապաքուել է 1912 թուին: Զարենցի ստեղծագործութեան մինչ-հոկտեմբերեան շրջանը բնորոշուում է Տէրեանականութեամբ ու մասամբ ազգային մեթիւսներով, որոնց դէմ, սակայն, նա սկսում է ծառանալ արդէն «Տանթէական առաջակն» պոեմում (1915—16 թ.): Հոկտեմբերը խոշոր բեկում առաջ բերեց Զարենցի մէջ: Զարենցը մասնակցեց Յեղափոխութեան ու իր ուստիս պոեմներում (1918—1920 թ.) աննախընթաց

Թափով երգեց այն, յաղթահարելով իր անցեալն ու մասնա-
տրապէս Տէրեանին թէ՛ ըստ բովանդակութեան եւ թէ՛ ըստ
ձեւի: 1920—23 թ. նա գրեց իր յայտնի «Երկիր Նայիրի»ն,
որտեղ կծու հեգնեց ու խիստ քննադատութեան ենթարկեց
հակաիշխանական Դաշնակցութեան ղեակցիոն—ազգայնա-
կան քաղաքականութիւնը: Հետագայում՝ իրար ետեւից լոյս
տեսան նրա քաղմաթիւ պոեմներն ու քանաստեղծութիւնները,
որոնք ծանօթ են իւրաքանչիւր ընթերցողի: Չարենց իր «Եսի-
քական Լուսարաց» գործում (1930 թ.) շարունակելով երգել
Հոկտեմբերը, նորից հարուածում է Դաշնակցութիւնը, ու փոր-
ժում—յաղթահարելով իր ստեղծագործութեան մանր-բուժու-
ական տարրերը—ընդհուպ մծոննալ սոցիալիստական շինա-
բարութեան ու նրա առօրեային: Չարենցը հայ պրոլետ-պո-
եզիայի ամենախոշոր դէմքերից մէկն է:

Չարենցի «Երկիր Նայիրի» վէպը թարգմանուած է ռուսե-
րէն եւ վրացերէն, իսկ մի շարք քանաստեղծութիւնները եւ
պոեմները թարգմանուած են ռուսերէն, ուկրաիներէն, վրացե-
րէն, թուրքերէն, քրդերէն եւ այլ լեզուներով: 1932-ին Պետ-
հրատը մի մեծադիր եւ շքեղ հատորով լոյս է ընծայել Չա-
րենցի «Երկերը», որի մէջ հեղինակը գետեղել է իր չափածոյ
եւ արձակ լաւագոյն գրուածքները: Չարենցի վերջին գործն է
«Գիրք Ճանապարհի»ն (1933 թ.):

ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ՏԱՐԵԳՐԵՐ

ԾԱՆՈԹ.— Էջմիածնի եկեղեցական համագումարի պազումա-
ւորեհու վկայութեան համաձայն Չարենց մեռած է բնական մահով
1942-ին:

ԳԻՐԲԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒՄ ԵՄ
ԻՄ ԴՈՒՍՏՐ
ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՅԻՆ

ԱԿՐՈՍՏԻՔՈՍ

Արեգա՛կ, ովկիան զօրութեան,
Դուպէ առ ռուպէ քա հրով
Փայփայի՛ր, տուր զօրութիւն
Էակին այս երգի ու սիրոյ,
Նա դեռ փո՛քր է այնքան ու բոյլ,
Իր սիրտը—դեռ սափոր է մաքուր,—
Կազդուրուի բող նա քա հրով:

Չլինի՛ բող որ աշխարհում,
Արեգա՛կ, որ ես չերգեմ
Բախնական, ռամիկ այս դարում,
Էութեամբ քա լցուած, հրկեզ,
Նուիրուած պայֆարին այս ու քեզ
Յարդ չեղած տաղեր ու երգեր:—

ՄԵՐ ԼԵԶՈՒՆ

Մեր լեզուն նկուն է ու բարբարոս,
Առնական է, կուպիս, բայց միեւնոյն պահին
Պայծառ է նա, որպէս մշտաբոցոբ վարոս,
Վառուած հրով անեղ յարեում հին:—

Եւ վարպետներ, խոնարհ ու հանճարեղ,
Յոկել են այն դարեր, որպէս մարմար,
Եւ փայլել է նա մերթ, ինչպէս բիւրեղ,
Մերթ կուսացել, ինչպէս լեռնային քար:

Բայց միշտ պահել է նա իր կենդանի ոգին,—
Եւ եթէ մենք այսօր կոտորեալ ենք այն մեր—
Այդ նրանից է, որ ուզում ենք մեր
Նոր խոհերի վրայ ժանգ չչօփի:—

Այդ նրանից է, որ մեր այսօրուայ ոգուն
Այլեւս չի կարող լինել պատեան
Ո՛չ Տերեւանի բարբառը նուագուն,
Ո՛չ Նարեկի մրմունջը մագաղաբեայ:—

Եւ ո՛չ անգամ Լոռու պայծառ երգիչ
Քումանեանի բարբառը գեղջկական,—
Բայց նա կը գայ—լեզուն այս երկաթեայ բեմի
Եւ խոհերի այս խո՛ր ու երկրակամ...

ԳԱՆԻՔԻ ՈՐՄԱՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՀԱՐՈՒԱԾԱՅԻՆՆԵՐԻՆ

ՆՐԱՆՔ ԳԱՆԻՍ ԵՆ ԳԻՒՂԵՐԻՑ ՈՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻՑ...

Նրանք գալիս են գիւղերից ու ֆաղաֆներից,

Գալիս են հանգներից,

Գործարաններից,

Գալիս են երկրի հեռաւոր ծայրերից,

Գալիս են բոլոր վայրերից.—

Ղեկավարի կանչին, սերունդների կոչին

Գալիս են նրանք հազարներով,

Աւելանալիս այս մեծ զօրակոչին

Գալիս են երկաթեայ

Շարքերով:

Անցառների նման հոծ ու խիս,

Ովկիանի յախտուռն ակիների նման,

Գրոհելով մի նոր, մի կամաւոր ուղի,

Որ պայքարի բոցում ամրանում է հիմա,—

Ընդդէմ ֆամա՛ւն, հողմի՛ն, ընդդէմ հազա՛ր սարի

Այս ակերին խփող մակընթացութեան—

Ահա ելած մարտի մի վիթխարի՝

Ընթանում են յանդուզն մի վեհութեամբ:

Այնտեղ, այս ուժերի

Ջրաբաշխման կէտում,

Ակունքներում այս բարձր ոգեւորութեան,

Ուր վերջանում է մեռւոր սարիների,

Որպէս մռայլ մի ամպ,—

Այնտե՛ղ, այնտե՛ղ, այնտե՛ղ,

Ուր կուտակած եռանդը կասառող

Եւ մի բռունցք շինած գալիների կարօք՝

Անցեղորէն մղւում է դեպի զբոհ

Այս մարդկային օրոք,—

Այնտե՛ղ, այնտե՛ղ, այնտե՛ղ,

Ուր կոփելու համար ապագայի ընթացքը

Կարծրանում է կամքը, որպէս զբանիս,—

Ոյնսեղ, գալի՛ք կեանքի
 Սյգաբացով յղի՛
 Լեռնացիլ է ի՞նքը—
 Ղեկավարը:—
 Ելած համայն կեանքի
 Արկիժուող բովից,
 Պայքարներից ելած հազարամեայ,—
 Ելած անդուլ եփուող
 Սոցիալական ծովից,
 Որ, ալեկոծ կրկին,
 Մոնչում է հիմա,—
 Իր պողպատեայ անքի՛ մկաններով,
 Իր ուղեղով, որ պիրկ է որպէս մկան,—
 Տլօսանային հայեացքն յառած հեռուն,
 Դէպի անդասակարգ ապագան,—
 Դասակարգի բոլո՞ր հերոսական
 Հանճարների ուղեղը եւ կամքը ամբարած—
 Նա վարում է այս մարտը,
 Նա մղում է
 Մեր բանակները մեծ դէպի վսեմ մի կեանք:—

Ո՞ր, դո՛ւ երկաթեայ ղեկավա՛ր,
 Որ վարում ես այս մարտը, որպէս ճիշտան,—
 Կա՞յ,
 Գոյութիւն ունի՞ քո ընթացքի համար
 Անյաղթելի մի բան...
 Ո, ո՞ր, ո ո՞ր առաջնորդը,
 Ո՞ր ղեկավարն արդեօք, որ մղել է մարտը—
 Եղել է կա՛րժը այսօր
 Եւ այսօրն խոր,
 Եւ ի՞ր մարտով այսօրն ուղիներ է հարթել...

Նրանք գալիս են գիւղերից ու քաղաքներից,
 Գալիս են հանգրից,

Գործարաններից,
Գալիս են երկրի հեռուոր ծայրերից,
Գալիս են բոլոր վայրերից:
Գալիս են կանչին, Ղեկավարի կոչին
Գալիս են նրան միլիոններով,—
Աշխատանքի այս մեծ զորակոչին,—
Եւ մյուս է նրանց, ղեկավա՛ր,
Քո երկաթեայ կամբը—
Դեպի գրո՛հ:

Անձայրածիր երկրի սեպներից անձա՛յր,
Ու լեռներից, ու բարձր փաղափներից,
Ուղիներից, ուր դեռ մեռւոք չի հնձած,
Ուր ապրում եր մարդը, որպէս զերի,—
Ուր տարիներ բազում մա՛ն եր միայն ցանել
Կեանքը—ոսկեհանդերձ արքաների ձեռքով,—
Այժմ ելնում է կեա՛նք մի հանճարեղ՝
Խորհրդային այս բոքք արեգակի ներքոյ:
Եւ բոլ երգեմ ես այս իմ շառաչուն երգով
Լեռնացումը այս վեհ, այս չմարող
Արեգակը՝ վառուած այս երեկոյ՝
Անեղբական կամփի անմարելու հրով:

Ո՛ր, արեգա՛կ, ելած այս երեկոյ՝
Մեր դաշտերում յառնող փաղափների վրայ,—
Ո՛ր, Արեւմա՛ւսֆ մեռնող, ուր ցերեկով
Լուսիններ են ելնում—մահաբեր ու մռայլ...
Ո՛ր, Արեւմա՛ւսֆ շռայլ, ուր արքաները ծեռ,
Ուր արքաները կուռ ոստաններն,
Շռայլութեան, արեան սերմանողներն անեղբ,
Արքաները Ոսկու Տների
Կախաղան են ելնում ու կործանում իրենց,
Ինչպէս յետին դահին, կամ աւազակ,—
Ո՛ր, Արեւմա՛ւսֆ, այսօր ուռնանում են քո մեջ
Փարորիկներ, հողմե՛ր, ուրազաններ անեղբ,—

եւ երգում է իւր մահը—անազանգ...
 Ո՛ր, Արեւմտեւ թաղ,— զնոսիներ,
 Յնոսիներ հազաւ բազմութիւններ մեռնող...
 Ո՛ր, հոգեվար, բայց բո՛րք բազմութիւններ,
 Որ կերտելու եմ վաղը—մեզ պէս—աշխարհ մի նոր...
 Ո՛ր, առաւօ՛ս որ հին Արեւմտեւում
 Ուռնանում են մեր բոքք արեգակից վառուած,
 Մեր պայքարի, մեր մեծ ընդվզումի հետքով
 Արեւմտեւում ծագող, ո՛ր, արեգակ անմար...

.
 Նրանք գալիս են գիւղերից ու քաղաքներից,
 Գալիս են հանքերից,
 Գործարաններից,
 Գալիս են երկրի հեռաւոր ծայրերից,
 Գալիս են բոլո՛ր վայրերից:—
 Ղեկավարի կանչին, սերունդների կոչին
 Գալիս են նրանք միլիոններով,—
 Աշխատանքի այս մե՛ծ գորակոչին
 Գալիս են երկաթեայ
 Շարքերով:—

Անապատ եր այսեղ, անշուր երկիր:
 Մահն էր քոչում այսեղ՝ համաճարած:
 Ունկրեղբուն էր այսեղ ֆամիլների երգին
 Մի անօգուտ Ձանգու ու մի անբեր Արաւ:
 Այս խաների երկրում, այս ցարական
 Մայրամասում, ուր կար միայն ֆամի,
 Ուր տարիներ, դարեր այս հողերի վրայ
 Շոգն էր միայն չոխում՝ չար յովազի նման
 Լափիլզելով քե՛ կեանք, քե՛ աշխատանք,—
 Այս անապատ երկրում բարձրանում է հիմա
 Աշխատանքի, կամի հերոսական մի կեանք:
 Այս անշրդի, այս շոգ անապատում

Պիսի ելենն եզուց ձիւնապայծառ վարդեր
Ու ողկոյզներ պիսի շողան խայտուն,—
Այս գարունքի համար ճանապարհն է հարթել,
Հարուածային ընկե՛ր, քո եռանդը արդէն,
Քո գոյամարսն անդուլ...

.

Ո՛, ջո՛ւր, որ յորդառաս
Այս փարերի միջով այսօր ելաւ մարտի,—
Քո կարկաչում, քո այդ յորձանուժում վարաւ
Եւ ողջունում եմ շո՛րհը
Մեր ընդհանո՛ւր մարտի:—
Եւ ո՛չ քե ձայնն եմ քո—քո կարկաչում լսում,
Այլ որո՛սը երկաթ երակների,
Հարուածային անքիւ բանակների լեզուն,
Ոսնածայնը բազում մեր զնդերի...
Եւ լսում եմ դոփիւնը բանակների քմբոս,
Որ զնդերով բազում, հազարանուն՝
Բարձրացել են կոչին դասակարգի մեր նօր,
Բարձրացել հն մարտին մեր ընդհանուր...
Քո կարկաչում այսօր եւ լսում եմ դոփիւնը
Արեւմուտքում ելնող բանակների,
Որո՞նք փորում են հի՛նը
Ու հարթում են հու՛նը—
Մեզ հետ մեկտեղ—զայի՛ք գարունների:—
Քո կարկաչում լսում եմ Ղեկավարի ձայնը,
Որ բոլորիս մարտի է այսօր մղում:—
Հարուածային ընկե՛ր,—այդ ա՛յն է, ա՛յն է.—
Մեր պայքարի որո՛սը՝
Անպա՛րս ու բազմաբեղուն...

ԲԵՅՅԵՐ

Ա.

Ո՞վ երգասան, կեանքդ երե երգ ու զինի եր,—
Բանի՞ մարդու կեանք քո դարում—վերի սինի եր:—

Բ.

Դու առացիր՝ հող կը դառնան շահ ու նոխար Հաֆի՛դ,—
Ինչո՞ւ էլ դու կից սիրեցիր, ռանգ ու ռուֆար, Հաֆի՛դ:—

Գ.

Կեանքի իմաստը զինու մեջ ու ջանի մեջ դու փնտեցիր,—
Բայց, ո՞վ ետպեամ, կինն ու զինին փութանի մեջ դու փնտեցիր:—

Դ.

Ոսկեգոծել ք բազում շահերի քո շահիրական ջանքը Ֆիրդուսի՛,
Բայց չեղաւ մի շահ, որ ոսկեգոծեր քո անօգնական կեանքը, Ֆիրդուսի՛:—

Ե.

Շահնշահների արեաւանքների գովասանքը բոքր
Չը ոսկեգոծեց ո՛չ քո մանր խեղճ, ո՛չ քո կեանքը որք:—

Զ.

Խօսիդ եղաւ զառ ու զառքաք, Սայեա՛ր-Նովա,—
Բայց չունեցա՞ր ետք ու շարքաք, Սայեա՛ր-Նովա:—

Է.

Ոսկե բառեր, անգին ֆառեր, լալ ու զոհար շարել ետ դու.—
Քեզ միայն քո ետքն է վառել,—ֆանի՛ ետքեր վառել ետ դու:—

Ը.

Ո՞ր շահն ունի այդքան ոսկի ու անգին ֆառ, Սայեա՛ր-Նովա,—
Չի՞ ունեցել քեզ պէս շուրջ խալխը՝ նոխար, Սայեա՛ր-Նովա:—

Եւ դո՛ւ, որ մտնելու ես արեւային քաղաք՝
Քաղելու վարդեր ու մանուշակներ—
Փա՛ռք քեզ, երբ լինես քաղաքի հետ դաշն
Եւ օրերիդ հանդեպ երկաթեայ փանցք չհագնես...

Երբ երիտասարդ լինես ո՛չ միայն ստեղծ քաղաք,
Ո՛չ միայն մարմնով եւ ոգով անգիտութեամբ,
Այլեւ իւրաքանչիւր փայլափոխիդ քաղաքով
Ժամանակը քայլի եւ ողջունես քաղաքը՝ խնդրութեամբ:—

Որովհետեւ որքան էլ զարուհրդ հուրհուրայ
Եւ դափնիներ ցանկ հանապարհիդ անցած—
Պարտաւոր ես, ո՛վ երիտասարդ, դու ինքդ նրան
Ոսկեգոծել սիրով անագորոյն եւ ընթացքով պայծառ...

Ուրեմն քայլի՛ր քերականային քաղաքով զարնանային
Եւ քո՛ղ զարուհրդ քայլի քաղաքով,
Եւ անվախ դու, ո՛վ երիտասարդ, ապագային նայի՛ր՝
Վայելելով պտուղը ռուսական քաղաքին սիրոյ:

Եւ վայելելով պտուղը ռուսական քաղաքին սիրոյ՝
Կարո՞ղ ես չգգալ դու, որ հետզհետեւ
Յանձնուում է քեզ կեանքը—եւ դու
Պարտաւոր ես քաղաքը ուսերից այն գետին չնետել:—

Որովհետեւ կամո՛ւրջ է քաղաքը եւ ո՛չ երբեք եզերք,
Եւ վարդերը սիրոյդ մարգագետնի խոտումներ են ունայն—
Երբ քաղաքը հողի ընկերակցութեամբ չզաւթուի ցոլի սեգ
Այն վիթխարի ու վսեմ աղամանդի, որ տալիս է մեզ կեանք...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՂ ԵԿԻՈՐՆԵՐԻ ՀԱՍԱՐ

Դուք գալիս եք աստղերի նման եւ ցորեանցների նման,
Ալիքների նման անեղբ ովիկանի,
Գալիս եք նաեւ կելու ունայնութիւն ու մահ,
Ե՛ւ տեսնութիւն, ե՛ւ վիտես, ե՛ւ ոգու դառնութիւն
աներջանիկ:—

Բայց եւ գալիս եք դուք ընծեռելու այստեղ,
Իբրեւ բախտ անմահական եւ բեղմնաւոր բարիք—
Ա՛յն, որ չունի ցորեանք, եւ չունեն աստղերը—
Սեղծելու հմա՛յքը հոյակապ ի վերուստ մեզ տրուած
այս նաեւապարհի...—

Թեեւ գալիս եք դուք ալիքների նման եւ աստղերի՝
Ձեր նաեւապարհի՛ն, ձեր կոչումի՛ն ձեր ընթացիկ անգեւս—
Բայց լինելու է ձեր երբը այս դժնի ու լուրջ ալիքին
Արեւներից, աստղերի՛ց աւելի ուրոյն ու բարձրականքեղ...

1933—2—26

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎԵԱՆԻ ԱՐՁԱՆԻՆ

(ԵՐԵՒԱՆ, ԱՐՈՎԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿ)

Քո պատուանդանը փոքր է չափազանց:—
Բայց մե՛ծ եւ արդեօք հերկը հայրենի,
Որի բարգաւաճ գալիքին ընծայ
Դու հանճարը քո եւ կեանքը բերի:—

1933—5—30

ՏԱՂ ԶՕՆՈՒԱՄ ԽԻԶԱՒ ԶԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԻՆ

Անաւասիկ հագած ուղեւորի զգեստ,
 Եւ ձեռնիդ ցուպ առած, եւ ուսիդ մախաղ—
 Դու գնում ես դէպի հեռունքեր վաւմ,
 Եւ կորովի ե՛ ոգիդ, եւ դէմքդ հանգիստ ե, եւ
 հայեացքդ՝ կապոյտ ու խաղաղ։—

Թե՛ ի՛նչ մաքառումի, կամ ի՛նչ չսեսնուած
 Հեկիաթային ու բարձր մեծագործութեան
 ձանապարհ ես ընտել,—մեզ կը պատմես միայն
 Վերադարձիդ, եթէ վերադառնաս եւ ոտքդ չդիպչի
 վտորձութեան։—

Եթէ վերադառնաս—հայեացքներում քո լուրք
 Դու կը բերես անհո՛ւն հորիզոններ,
 Անյայտ հեռունքերի ովկիանքներ կապոյտ,
 Եւ գետերի ընթացք, եւ լեռների շղթայ, եւ
 հողմերի պոյտ՝ բեղմնաւոր ու զօրեղ...

Քո ոտքերի վրայ դու կը բերես հեգեթ
 Ո՛վ գիտէ, ինչպիսի՛ արահեսներին,
 Ուր չի կոխել երբեք ուղեւորի ոտք,
 Ուր բերես դու տեսել ես արեւը՝ գիտերի մէջ՝
 Շուայ ու անհասցելի...

Եւ քո լեզուի վրայ, նաւակելիքի,
 Դու կը բերես, ո՛վ գիտէ ինչպիսի՛ քաղցրութիւններ...
 Ի՛նչ հիւրերով արդեօք դու կը լինես լիք,
 Եւ որպիսի՛ բոյներ կ'ընդունես...

ՏԱՂ ՀԻՒԱՆԴԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Եթե հիւանդ ես դու եւ սկար ե ոգիդ,
Եթե յոգնութիւնն է երգում քո երակներում—
Այս երգս քեզ չի՛ ամոհի,
Քանզի ապրողների՛ն է միայն երգը բարիք բերում:—

Բայց դու կարող ես լինել անեզրութեա՛մբ սկար,
Եւ թարութիւնը, որ բարիք է բարձրագոյն եւ ծնունդ է ոգու կարօսից—

Կարող է ծանր լինել քո ուսերի համար
Եւ դժի՛ սենդ դառնալ, իբրեւ մեռւո իջնել, եւ աչեւդ զրկել փարօսից...

Եթե թարութեամբ ես սկար եւ ոգու անեզրութեամբ,
Եթե հիւանդ ես երգի՛ կարօսով—

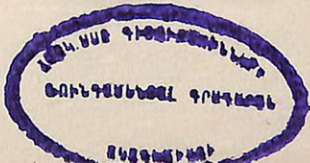
Եւ քեզ ապամիճում եւ օգնութիւն կը տամ,
Եւ դու ոտքի՛ կ'ելնես, կ'ողջունես այս երգս քո վիշաք փարօսող:—

Ապա կ'ընկես ինձ հետ ուղի աղետաւոր,
Եւ քեզ հետ միասին, ո՛վ կարօսի եղբա՛յր,
Մենք կ'ընթացանք անխոց դէպի կարօս մի ճար,
Եւ դժնութիւնը մեր մեզ կը բուայ չեղեալ...

Բեղմնաւոր է այսօր մեր մարգագետինը,
Մեր հրկիզուած առօր ռքա՛ն արգասաւոր,—
Ո՛ւմ համար է այսօր, որ հորիզոնը մերն է,
Ո՛ւմ համար է արեգակը դժի՛, ո՛ւմ աստղերն է այսօր զիսաւոր...

Նրանք օրջում են այսօր հիւանդ ու անբուժելի,
Եւ մահառումը նրանց ընդդէմ մահուան—
Մահառում է արդէ՛ն մահացող, ի վերուստ նիւում ուժերի.—
Ո՛ր, մահու պարտուած հիւանդների՛, մեր օրերի զրկում

ձեզ համար միայն մա՛հ է գրուած...

Դուք դժուար էք մեղհում. եւ ձեզ համար այն ո՞վ է,
 Ո՞ր գուսանը բռնաւ ու մահախալ,
 Որ ունայն նուագների արիւնով
 Պիտի կեանք սրսկէ ձեր ցամաք երանկներ եւ ձեր մեղեալ
 սրտերը—յուսոյ հասիկ...

Դա՛հ դժուար է մեռնում. մախառումով, ահով,
 Եւ օրերի այս բունն ովկիաճում
 Երբ հնար լինե՛ր—սուզուղկների նման չի՛՞ք արդեօք
 Մեր ոսկերից կախաւի, որ մեզ էլ՝ ձեզ հետ միասին՝ քաշիքի աճողուցդ...

Բայց ձեզ համար ունեցեմ մեզնի ձեռներում մեր պիրկ
Ո՛ր, դաճակ պողպատեայ, եւ ո՛չ երգի հարուած,—
Ո՛ր, անսացե՛ք ուրեմն այս կարօտի երգիս,
Ոգիճե՛ր ըմբոս ու կարող, վաղուայ հրով վառուած...

Ձե՛զ եմ ձօնում այս երգս, ո՛վ դու, որ այսօրուայ
Մեր խնդուքեան, մեր երգի մեր փառի արեալոյսին,
Գալիս այգաբացի կտօռօի թակ կօրում՝
Ընթանում եք երգիս հետ միասին,—

Եւ քեկուզ լինում էք դուք երբեմն ծանօթեցնում ւա՞ծ
Կարօսով, որ նման է հիւանդութեան,—
Այս տղերով, վսեմ այս դեղով կազդուրւում՝
Դիմեցե՛ք դէպի անյայտ հեռուներ—եւ հեռուներ ձեզ
անմահութի՛ւն կը քան...

ՏԱՆ ԶՕՆՈՒԱԾ ԳՐԲԵՐԻՆ

Ո՛ր, գրբերի աշխարհը—գիեզերք է անեղր:

Արեւների նման բազմապիսի,
 Ե՛ւ աստերի նման, ե՛ւ շողերի—
 Ես սիրում եմ գրբերը, որ աշխարհի մասին
 Բարբառում են անձուկ ու մտերիմ:
 Տարվանքով, ինչպես պատանի,
 Որ սիրում է իր լոյս ընկերուհուն փարուել—
 Ես սիրում եմ գրբերը քե՛զեւ, քե՛զի,
 Քե՛զ արուեստով գրուած, քե՛զ անարուեստ:
 Բայց եւ կամով անշեղ, ինչպես դեկավարը,
 Ինչպես այրն է հասուն ձգում սիրած գործին,—
 Ես սիրում եմ գրբերի աշխարհը,
 Իմ խոհերի վսեմ այրուծին:—

Նրանք ռա՛ս են ու բազմապիսի, տարբեր ու զուեագեղ,
 Ծնուած զանազան դարերում ու երկրներում,
 Իւրաքանչիւրը բերում է մի առանձին պարզել,
 Իւրաքանչիւրն իր մեջ մի աշխարհ է կրում:—
 Մեր կեանքի երկար ճանապարհին
 Հանդիպում են նրանք հեզգնեհ
 Եւ դառնում են ընկեր ու մտերիմ,
 Կամ մնում են անցած տարիների հետը:
 Ուղեկից են դառնում մինչեւ ի մահ
 Մի քանիսը միայն՝ անդառնան յաւիտ,
 Եւ այնպիսի՝ գրբեր կան, որ չարբերի նման
 Հալածում են մեզ մինչեւ վե՛րջ,
 Գրբեր կան, որ կեանքում մի ակնթարթ միայն

Մեզ ժպտալով՝ անցնում են ու կորչում,
 Բայց նրանցից մնում է մեր սրտերում մի բան,
 Որ տարիներ են մենք անցնում:
 Գրքեր կան որ խոժոռ են ու խստադեմ,
 Ինչպես ուսուցիչը, կամ առաջնորդը,—
 Եւ այնպիսի՝ գրքեր եւ գիտեմ,
 Որ համբերի նման անհաղորդ են:
 Աղջիկներու նման սեքւեք
 Կան կարկաչուն գրքեր, որ հանդիպում են մեզ,
 Հրապուրում, գերում—եւ մոռացում յաւե...
 Օ՛, գրքերի աշխարհը—տիեզերք է անեղ:—
 Նրանք շատ են ու բազմապիսի,
 Իւրաքանչիւրն իր մեջ մի աշխարհ է ուրոյն,
 Եւ պատմում են նրանք մեզ աշխարհի մասին
 Խօսեցողով անկրկնելի եւ անագորոյն:—
 Կան անզգես գրքեր, կան պննազարդ
 Փոլիանսներ, որոնք սնամեջ են, ինչպես
 Ասորական արեւայ Բալթասարը,
 Որ պննում էր իրեն պշուրնու պես:
 Եւ անարուեստ գրքեր կան, որ բնութեան նման
 Խառնիխուռն են բուռում, խառնիճադան,
 Բայց գերում են, կապում միմեջ եւ մահ,
 Երբ անխոց ոգով եւ տնայնամաս ջանաս
 Խորասուզուել, բանալ զաղտնիքները նոցա,
 Նոցա ներքին դաժնութիւնն հասկանալ,—
 Այդ գրքերը խօնի ամրոցներ են գոցած,
 Եւ կը բացուեն քաղաքի լինես անահ:—
 Գրքեր կան որ դոսից նման են հոյաւեն
 Դղնակների, սակայն ներս եւ մտնում դու երբ—
 Դադը՝ շնչում է դեմքիդ ամայութեան փութին
 Եւ սեղմում է կոկորդի մի մեռեալ ձեռք:
 Անտառների նման գրքեր կան քանձ ու մութ,

Կան ուկիլանի՝ նման անհուն գրեք,
 Կան զեփիւռի նման, նման քամա՛ւ,
 Կան, որ գգուում են մեզի, ինչպէս ձեռներ:—
 Եւ սրինգի ձայնով, եւ շեփուրի,
 Եւ որոտի ձայնով կան գրեք,
 Եւ կան անձա՛յն գրեք, որ լռին
 Մտնում են մեր սիրտը եղբրական կրեք...
 Օ՛, գրեքի աւխարհը—սիեզերք է անեզր:—

Ես սիրում եմ նրանց բազմախորհուրդ
 Այս ինքնութիւնը դաւն, անկրկնելի,
 Նրանց միջեւ եղած տարբերութիւնն այս խոր,—
 Եւ բոլա՛րն են նրանք ինձ սիրելի:
 Արեգակի բոլա՛ր երանգների նման,
 Տիեզերքի նման բազմալեզու—

Ես սիրում եմ նրանց երփներանգ
 Այս հուրերը կիզուն:
 Եւ բնութեան բոլա՛ր ձայների,
 Եւ մարդկային կեանքի բուրմունքների բոլոր
 Այս ճառագումնն եմ ես սիրում վերին,
 Այս բո՛լը մշտնադուլ:
 Եւ այս ամենը՝ մեծ մի դաւնութիւն կազմած,
 Կազմած ուրոյն մի կեանք, մի ինքնամոլութիւն աւխարհ—
 Մեր ճների փայտեայ դարակներում բազմած՝
 Ապրում են լո՛ւ կեանքով եւ կենդանի են յար:
 Ես սիրում եմ նրանց լաբիրինթոսը այս լուռ,
 Նրանցների՛, գոյնի՛ շուրջութիւնն այս մեծ,
 Ինձ սիրելի է միտք բազմազեղումն այս խոր...

Օ՛, գրեքի աւխարհը—սիեզերք է անեզր:—

Բայց չի մոխրանում յիշատակը... Յիշատակը արդեօք լոյսերի՞ց է,
լոյսերի՞ց է արդեօք նա սերում, քի հուրերից անեւոյ.—
Յիշատակը սերում է գործերից,— Յիշատակը մեռու է,
Որ բարձրանում է եկուտոյ ջրերից ջրերից, բայց մնում է ինքը—անմեռ:

Յիշատակը ձեր անցած օրերի արձագանգն է ու ցոյք, ո՞վ հեռացողներ,
Նա ծլում է յանախ ձեր անցած հաճապարհի փոշոս եզրերին,
Ելնելով ձեր ռոգ կեսօրին՝ նա իջնում է յետոյ, ինչպէս ցօղը,
Բայց ուրիշ վարդերի վրայ, իբրեւ պարզեւ վերին...

Ելնելով ձեզանից, ձեր սրտից, ձեր խոհերից անդույ,
Ելնելով արիւնի՞ց անգամ ձեր եւ ձեր շնչից վերջին—
Յիշատակը ձեզի չի՞ պատկանում, ինչպէս որ տղան իմ յանդուգն
Օ՛ր, ինձ չեն պատկանում, քեւ ելնում են անա իմ գրչից...

Այդպէս էլ ռոգն է արեւի եւ ցոյք մեռած աստղերի.
Հասնում է լոյսը նրանց մեզ, բայց վաղո՞ւց մոխրացած են նրանք:—
Մոռացութի՛ւն ուրեմն բոլո՞ր մեռեալներին,
Եւ փա՛ռք նրանց ընդմիջ ու յաւիտեան, որ
բոլոր են կեանքում յիշատակի կրակ...

27—11—1933

ԵՕԹԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԳԱՆՏԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆՆԵՐԻՆ

Ո՛վ գալիքի սերմնացանցե՛ր, որ լիաբուռ
 Նեկելու եւ ձեր սերմը մեր ձեռքերով հերկած
 Այս դաշտերում, բերրի այս հերկերում՝
 Մեր ֆրիւնով, երգով եւ արիւնով հերկած,—
 Ո՛վ, որ գալու եւ գուարք ու քեքեւալայլ,
 Արեւի եւ ոգու ծննդանքով ձեր լուրք,—
 Ահաւա՛յիկ գրում եմ, որպէս հեռու եղբայր,
 Զեր ընթացքի համար եօրը խորհուրդ։—

Եւ առաջին խորհուրդս, որ յղում եմ կարմիր
 Մեր օրերից այս բուրք ու գալիքներ։—
 Անդրանիկ բուռը ձեր անեղբայրան սերմի
 Մեր դաշտերի վրայ իբրեւ ցն՛րք քափեք։

Փռե՛ք իբրեւ բարիք, որ անհասնում է,
 Մեր երկրի բոշունքներին ու հովերին,—
 Թող անսահման լինի նրանց խնդութիւնը,
 Անսահման եւ ինչպէս տառապանքը մեր հին։

Դեպի Հիւսիս յիւր ձեր շնորհը երկրորդ,
 Դեպի տափասաններն ընդարձակ,
 Ուր բոքնկած կարմիր Ուրազանք մի օր
 Այս հերձեցեալ երկրում եւ ամենուր
 Գարնան անձրեւ՝ դարձաւ։

Իսկ երրորդ բուռը ձեր անհասնելի սերմի
 Դեպի լեռնա Մասիս սերմանեցե՛ք,—
 Թող բանձրացեալ բուշի, իբրեւ ցնորք ջերմից,
 Դեպի կուրծքը նրա ձիւնածնէ:—

Ապա մի բուռ ցորեան կամ ցնորք,
 Ձեր խոհերի նման լուսափայլ ու ազնիւ
 Սերմանեցե՛ք դեպի այս հին աւանը Նորք,
 Որ այնքեղ նո՛ր երգի մի նո՛ր բոլորոջ հասնի:

Հինգերորդ բուռը ձեր անհասնելի զանձի
 Սերմանեցե՛ք ոգու՛ն մեր ի նուէր,
 Որ օրերում հեռու երկնից այս երգն անձի,
 Այս երազանքը վեհ:

Իսկ վեցերորդ ձեր բուռը, ո՛վ սերմնացաննե՛ր,
 Յղեցե՛ք անցեալի՝ ոսկորներին,—
 Եւ կր լսե՛ք յանկարծ հառաչանքի ձայներ
 Մեր երկրի բոլո՛ր խորքերից:—

Եւ նո՛ր ապա, այս վեց յղումներից յետոյ,
 Լցե՛ք դուք բուռը ձեր եւ, եօթերորդ անգամ—
 Ձեր ապագայ հունձի անե՛ղբ կառօսով
 Սերմանեցե՛ք ձեր հերկը անեղբակա՛ն...

ԵՕԹԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԳԱԼԻՔԻ ԵՐԳԱՍԱՆՆԵՐԻՆ

Բազում ուղիներով ու հերկերով անցած,

Եւ հաշակած արդէն իմաստութեան

Դառնապատիւ պատուիր,— ահա տալիս եմ այս

ԼՅՈՐԻՈՒՐԳՆԵՐ ԵՍ ՆԵՂ, Ո՛Վ ՄԵՐ ՎԱԴՈՒՄ ԱՆԿԱՍ

Երգասաններ փառքի ու վեհուքեան:—

Ահաւասիկ, ո՞վ դուք, իմ առաջին

Խորհուրդը, որ գալիս է կեանքից ու դարերից.—

Զմուռանա՛հ երբեք, երբ հիւսելու լինե՛ք ձեր երգը շառաչուն,

Ու երգը երկրից է անուամ, եւ ո՛չ թէ ձայներից կամ բառերից:

Երկրորդ խորհուրդը, որ տալիս եմ ձեզ ահա,

և՛, անյողղո՛ղդ պահե՛ք իբրեւ պատգամ.—

Երգը— ընթացի է ու հուն, ե՛լ տեղ է, ե՛լ ոգու աղամանդեայ վառան,

Ե՛ւ բարիք է, ե՛ւ շնորհ անանձնապատկան:—

Երրո՛րդ խորհուրդը ձեզ, ո՛վ գալիքի

Երգասաններ.— դարե՛րն են ձեզ հետեւում.—

Թեկուզ դարձ է ծնում եւ երկիրն է ցալիս երգին շունչ ու պահ—

Բայց երգը երկրից ու դարից մի՛տս երկար է տևում:

Ուրեմն ո՛վ գալիքի երգասանեն՛ր,
Որքան էլ վեճ լինի ձեր ներկան—
Զմուռանա՛ք, որ դուք պիտի սերմեր ցանեք,
Որ լինեն դարից ձեր— երկար:

Եւ իմացե՛ք ուրեմն, որ ո՛չ մի աշխատանք
Տննաչան չէ այնքան, որքան ոգու հերկը.—
Ի սկզբանն եր բանը, եւ բանն եր նիգ ու ջանք,
Եւ ջանքին առընթեր եր— երգը:

Ուրեմն, ո՛վ գալիքի երգասանեն՛ր,
Ձեր ոգու օղորտով զրահաւորուած՝
Տննեցե՛ք տննաչան ու հնչիւններ ցանեք՝
Հերկելով հերկերն անցեալի՝ յաճուն գալիք օրուայ:—

Եւ ասում եմ անա— ձե՛զ որ պիտի երգեք՝
Կարդալով մատենան այս խորախորհուրդ.—
Խորհուրդ չի ընդունում ապագայի երգը,—
Եւ ա՛յս է իմ խորհուրդը եօթերորդ...

ՅԵՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ՊՈԵՏԸ

Եղիշէ Զարենցի արուեստի խոշոր արժէքը նրա ռէալիզմի և յատկապէս յեղափոխական ռէալիզմի մէջ է: Նրա ռէալիզմը բուրժուական գրականութեան չորութիւնը չունի եւ ոչ էլ պառնասեանների բանաստեղծութեան շանյոյղութիւնը: Նրա ռէալիզմը մեծամեծ յողերի, կրքերի և զգացումների հետ է կապուած, բարձր թռիչք ու բռնկումներ ունի և կեանքից սկզբնաւորուելով՝ հեղեղի պէս գնում է կեանքի վրայ: Եւ թէր այս ռէալիզմով նրա արուեստը յեղափոխութեան հոգեբանութեան հարազատ արտացոլումն է եւ բերեղացունում է ոչ միայն յեղափոխութեան առաւել կամ նուազ հակիրճ վայրկեանները, այլ և լայն ու մեծ թափը: Եւ կարելի է ասել, որ նրա մեծագոյն յաջողութիւնը ոչ այնքան կարճ վայրկեանների արտայայտութեան՝ քնարերգութեան մէջ է, որքան յեղափոխութեան էպօքի զիւցաղներգութեան մէջ:

Հին սերնդի մարդիկ, որոնք ապրել և հոգեկան որոշ բովանդակութիւն են ստացել յեղափոխութիւնից առաջ՝ գրեթէ ողբերգական հոգեբանութիւն ունին: Այսպէս, Վահան Տէրեանի կարօտի և թախծութեան բանաստեղծութիւնները հետ մտերմացած մարդիկ՝ գեղեցիկ արուեստը միայն նրա մէջ են գտնում, որովհետեւ նրա հետ են կապուած իրենց զգացումները:

Բայց յեղափոխութիւնից յետոյ մեծացած սերունդը նրանց զգացումը չունի և ուրեմն գեղեցիկ արուեստի մասին տարբեր վերաբերում ունի: Եղիշէ Զարենցի, որ չըջանի բանաստեղծութիւնը այս միւս սերնդի արտայայտութիւնն է: Նա չունի Վահան Տէրեանի հոգեբանութիւնը, որովհետեւ ընկերային դարգացման տարբեր շրջանի մարդ է, ուրեմն և չի կարող ունենալ նրա բանաստեղծութիւնը:

Թերութիւն է արդեօք Զարենցի համար, որ նա իր նոր շրջանի բանաստեղծութիւններով կարօտի և երազի հոգեբանութիւնը չէ արտայայտում, այլ կամքի և թռիչքի հոգեբանութիւնն է տալիս: Թերութիւն է արդեօք այն, որ նա նուրբ, թախծալի եւ ցաւագին չէ, այլ կորովի է, օգնութիւնամբ լի, մասսաների հետ կապուած և նրանց պէս խիզախ:

Իթէ Վահան Տէրեան ռէակցիայի ծանր տարիներում երազող մտաւորականի բանաստեղծը եղաւ, Եղիշէ Զարենց յեղափոխութեան շուռի տակ գործող զանգուածների կարմիր պոետն է:

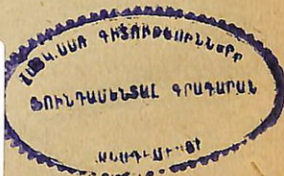
(Սրեկ)

ՍԻՄԷՈՆ ՅԱԿՈԲՅԱՆ

ԳԱՍ ՅԻՄՈՆԱՐԱՐ ԳԻՒՄ. ԳՐԱԴ.

FL0318080

Պր
673

Հրատարակութիւն ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՄՇԱԿՈՅԹ»ի

1. — Աւետիք Իսահակեանի հատընտիրը

ԳԻՆ՝ 50 Ս. Դ.

Հասցէ՝

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՄՇԱԿՈՅԹ»

Փոստարկի քիւ 342—Հալեպ

ՏՊԱՌԱՆ ԱՆԻ, Ա. ԷԲՍԷՔԵԱՆ

ՍԱԼԻԴԷ ՓՈՂՈՑ, ՇԱԼԷՊ